

Які війни на території України XVIII – початку ХХ ст. будуть вважатися визвольними, а які – загарбницькими?

Українські землі, перебуваючи у складі Речі Посполитої, Російської та Австрійської імперій, не раз і два ставали місцем, де відбувалися військові битви, дислокувалися армії, а людність брала участь у боях, надавала постій, забезпечувала війська продуктами і фуражем. За всієї складності класифікації війн говоримо про найбільш загальні, а саме про визвольні і загарбницькі. В основу такого поділу береться мета війни та її причини. Першими вважаються ті, під час яких захищаються споконвічні території, які народ вважає здавна своїми. Їх ще називають справедливими. Для загарбницьких воєн характерне захоплення і привласнення чужих земель з примусом підкорятися завойовникам. Вони, як правило, вважаються несправедливими. Такий етичний поділ існує з давніх часів і до сьогодні не втратив свого значення.

У ситуації з українськими територіями питання ускладнюються тим, що її людність перебувала у складі імперій, а тому не маючи власного суверенітету, вона повинна була брати участь у війнах не завжди за власні інтереси, а за інтереси імперій. Певно, що вони далеко не завжди збігалися.

Якщо почати з Російсько-турецької війни 1768–1774 років, то вона велася за вихід до Чорного моря, досягти якого заважало Кримське ханство, васал Оттоманської Порту. У складі російської армії тоді воювали запорозькі козаки, зокрема і їх флот. Їх військовий потенціал Російська імперія використала для розширення власних територій. Війна була загарбницькою, адже Росія зазіхала на землі Кримського ханства. До того ж, повоєнна зміна геополітичної ситуації сприяла ліквідації Запорозької Січі. Російська імперія відразу «забула», що та ще недавно була надійним союзником у боротьбі з кримськотатарськими набігами.

Під час наступних російсько-турецьких 1787–1791 та 1806–1812 рр. воєн, які також мали загарбницький характер, Росія увела у свої кордони Бессарабію, що належала тій же Порту.

Загострення російсько-французького протистояння на початку ХІХ ст. спричинило війну Наполеонівської Франції з Росією. Для зміцнення армії Олександр І провів додаткову мобілізацію, під час якої формувалися власним коштом кінні козацькі полки. У відсічі французькій армії було задіяно значний економічний і демографічний потенціал українських земель, для людності яких ця війна мала загарбницький характер. Навіть незважаючи на те, що Наполеон міг, як і в інших завойованих державах, скасовувати кріпосне право та запровадити кодекс власного імені, який гарантував цивільні свободи, включаючи свободу віросповідання, і закріплював рівність усіх перед законом.

Листопадове польське повстання 1830 р. носило військовий характер, бо армію було залучено до невласливих їй функцій – придушення виступу підданих Російської імперії. Польські повстанці прагнули до відновлення державності Речі Посполитої, у розвалі якої значна вина була Росії. Виступ поляків за власну

незалежність мав складову визвольної боротьби, проте зберігав соціальні протиріччя, адже не враховував інтереси основного українського населення. Січневе польське повстання 1863–1864 рр., як і Листопадове 1830–1831рр., уподібнювалися між собою своїм змістом.

Східна (Кримська) війна 1853–1856 рр. була багатосторонньою, адже в ній брали участь, крім Росії, Османська імперія, Велика Британія і Франція. Ця війна була загарбницькою для усіх її учасників. Росія прагнула витіснити Туреччину з Балканського півострова, встановити контроль над протоками Босфор і Дарданелли й торговельними шляхами у Середземному морі. Турецький султан хотів повернути придунайські землі, північне узбережжя Чорного моря і Крим. Британія і Франція відстоювали територіальну цілісність Османської імперії, а тому висадили свої війська в Криму.

У Першій світовій війні 1914–1918 рр. зійшлися територіальні інтереси Франції, Росії, Великої Британії, з одного боку; а з іншого – Німеччини, Австро-Угорщини та Османської імперії. У ході війни до неї приєдналися й інші держави (загалом 38), відкриваючи чисельні фронти й задіюючи величезні армії. Ця війна була імперіалістичною і мала несправедливий, загарбницький характер для всіх її учасників.

Тож на українських територіях відбувалися, в основному, загарбницькі, несправедливі війни. І все через те, що їх вели імперії у власних інтересах. Виняток становили Російсько-французька війна 1812 р. та визвольні польські Листопадове 1830–1830 рр. і Січневе 1863–1864 рр. повстання.

Бібліографія

Ададуров В. В. «Наполеоніда» на Сході Європи: уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних окраїн Російської імперії на початку ХІХ століття. Львів: Вид-во УКУ, 2007.

Велика війна 1914–1918 рр. і Україна / Упор. О. П. Реєнт. К.: ТОВ «Видавництво “КЛІО”», 2013.

Гуржій О., Реєнт О., Палій А. Війна 1812 року: український контекст. Київ: Інститут історії України НАН України, 2020.

История русской армии. Санкт-Петербург: ООО «Издательство “Полигон”», 2003.

Валентина ШАНДРА